

Колча В. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та
процесу ДВНЗ "Ужгородський
національний університет" м. Ужгород,
Україна

Горінецький Й. І.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та
процесу ДВНЗ "Ужгородський
національний університет" м. Ужгород,
Україна

ОРГАНИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ, ЗАСНОВАНИЙ НА ВЕРХОВЕНСТВІ ПРАВА

Основні досягнення достатніх гарантій незалежного правосуддя є тим основним критерієм і, водночас, змістовним наповненням напряму і змістовного наповнення судової реформи в державах Центральної Європи в період їх підготовки і вступу до Європейського Союзу. З іншого боку, ситуація, коли внаслідок прийняття нового законодавства і запровадження нової адміністративної практики в сфері правосуддя показник незалежності знижувався, такі зміни в жодному випадку не можуть бути визнані "судовою реформою". Прикладом такого випадку стало ухвалення в Україні в 2010 р. нового закону "Про судоустрій і статус суддів", який в сукупності з іншими заходами призвів до різкого зниження незалежності судової влади та її істотного послаблення. Актуальність дослідження органів які здійснюють правосуддя в Україні, заснований на верховенстві права, впливає з продовження судової реформи в Україні, яка зокрема полягає у підвищенні ефективності судової влади, зміцнення інституційних гарантій її незалежності.

Органи правосуддя, які здійснюються судовою владою, є ключовим елементом правозахисної функції держави. На початку XXI століття цивілізованим світом вироблені доволі чіткі універсальні критерії правосуддя (його основної ознаки -

незалежності), які закріплені на різних рівнях міжнародного та європейського правопорядків.

У "Основних принципах" вказується, що з урахуванням рішимості урядів захищати права людини, незалежність судових органів має бути заснована на певних принципах у різних аспектах.

Перше, визначається, що в сфері функціональній незалежність судів забезпечується такими принципами: Незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані шанувати незалежність судових органів і дотримуватися її. Судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких би то не було причин. Судові органи мають компетенцію стосовно всіх питань судового характеру і виняткове право вирішувати, чи входить передана їм справа до їхньої встановленої законом компетенції.

Друге, в аспекті умов служби та терміну повноважень суддів передбачено низку принципів, зокрема: Термін повноважень суддів, їх незалежність, безпека, відповідна винагорода, умови служби, пенсії і вік виходу на пенсію повинні належним чином гарантуватися законом. Судді, яких призначають чи обирають, мають гарантований термін повноважень до обов'язкового виходу на пенсію чи завершення терміну повноважень там, де це встановлено. Підвищення суддів на посаді там, де є така система, слід здійснювати на основі об'єктивних факторів, зокрема здібностей, моральних якостей і досвіду. Розподіл справ між суддями в судах, до яких вони належать, є внутрішньою справою судової адміністрації.

Третє, у питанні стягнення, усунення від посади і звільнення судді визначені наступні принципи: Звинувачення або скарга, що надійшли на суддю в ході виконання ним своїх судових і професійних обов'язків, повинні бути невідкладно і безсторонньо розглянуті згідно з відповідною процедурою.

Суддя має право на відповідь і справедливий розгляд. На початковому етапі розгляд скарги має проводитись конфіденційно, якщо суддя не звернеться з проханням про інше. Судді можуть бути тимчасово усунуті від посади або звільнені тільки з причин їх нездатності виконувати свої обов'язки чи поведінки, невідповідної до посади, яку вони займають. Усі процедури накладення стягнення, усунення від посади і звільнення мусять визначатися відповідно до встановлених правил судової поведінки. Рішення про дисциплінарне стягнення, усунення від посади чи звільнення повинні бути предметом незалежної перевірки. Цей принцип може не застосовуватися до рішень Верховного суду або до рішень законодавчих органів, прийнятих при розгляді справ у порядку імпічменту або при дотриманні аналогічної процедури.

Впроваджуючи принципи 7 та 11 Основних принципів, держава має звернути особливу увагу на необхідність надання певних ресурсів, потрібних для функціонування судової системи, враховуючи призначення достатньої для рівня завантаженості справами кількості суддів, забезпечення судів необхідним персоналом та обладнанням та надання суддям гідного рівня особистої безпеки, пенсійного забезпечення та заробітної плати.

До відбору, призначення на посаду та початкової підготовки суддів ставилися такі вимоги: Правила відбору та призначення на посаду суддів незалежним органом або комісією вимагають здійснення відбору на основі здатності кандидатів вільно і неупереджено оцінювати справи, що передаються на їхній розгляд, та застосовувати закон із повагою до гідності людини. Кандидату не може бути відмовлено у посаді на підставі статі, етнічного чи соціального походження, його філософських або політичних поглядів чи релігійних переконань. Законом має бути передбачене забезпечення умов, які гарантуватимуть шляхом дотримання вимог щодо освітньої кваліфікації та наявності попереднього досвіду призначення на посаду саме тих осіб, які здатні здійснювати судові обов'язки. Законом має бути передбачене

забезпечення належної підготовки за державний кошт кандидатів, відібраних для ефективного виконання обов'язків судді.

До процедури призначення на посаду судді та його переведення Європейська хартія статусу суддів ставить, зокрема, наступні вимоги: Рішення про призначення обраного кандидата на посаду судді та призначення його/її до конкретного суду приймається незалежним органом, про який йдеться у параграфі 1.3, або на підставі його пропозиції, рекомендації або згоди чи висловлення його окремої думки. Законом має бути встановлено конкретно зазначені обставини, за яких через попередню діяльність кандидата або його/її близьких родичів, можуть виникнути законні та об'єктивні сумніви щодо його незалежності та неупередженості, що може бути перешкодою для призначення до певного суду.

Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (17 листопада 2010 р.) відштовхувалася від розуміння того, що виконуючи суддівські функції, суддя відіграє основну роль у забезпеченні захисту прав людини та основоположних свобод; а незалежність суддів є невід'ємним елементом верховенства права, необхідним для неупередженості суддів та функціонування судової системи, а також від того, що незалежність судової влади забезпечує кожній особі право на справедливий суд і тому є не привілеєм суддів, а гарантією поваги до прав людини та основоположних свобод, що дає змогу кожній особі відчувати довіру до судової системи. Як зазначено у ст. 6 Конвенції, метою забезпечення незалежності судової влади є гарантування кожній особі основоположного права на розгляд справи справедливим судом лише на законній підставі та без будь-якого стороннього впливу. В свою чергу, незалежність суддів гарантується незалежністю судової влади загалом.

У Рекомендаціях розрізняється зовнішня і внутрішня незалежність суддів. Зовнішня незалежність

не є прерогативою чи привілеєм, наданим для задоволення власних інтересів суддів. Вона надається в інтересах верховенства права та осіб, які домагаються та очікують неупередженого правосуддя. Незалежність суддів слід розуміти як гарантію свободи, поваги до прав людини та неупередженого застосування права. Неупередженість та незалежність суддів є необхідними для гарантування рівності сторін перед судом. Рекомендації визначають низку засобів забезпечення зовнішньої незалежності суддів, зокрема: а) закон повинен передбачати санкції проти осіб, які намагаються певним чином впливати на суддів; б) судові рішення мають бути обґрунтовані та оголошені публічно. Однак судді не зобов'язані роз'яснювати, якими переконаннями вони керувалися при прийнятті таких рішень; в) рішення суддів не можуть підлягати будь-якому перегляду поза межами апеляційних процедур, закладених у законодавстві; г) за винятком рішень про амністію, помилування або подібних заходів, виконавча та законодавча влада не повинні приймати рішення, які скасовують судові рішення; д) коментуючи рішення суддів, виконавча та законодавча влада мають уникати критики, яка може підірвати незалежність судової влади або довіру суспільства до неї. Їм також слід уникати дій, які можуть поставити під сумнів їхнє бажання виконувати рішення суддів, за винятком випадків, коли вони мають намір подати апеляцію; е) судові провадження та питання, що стосуються здійснення правосуддя, становлять громадський інтерес. Серед засобів забезпечення внутрішньої незалежності суддів Рекомендаціями називаються наступні: а) принцип незалежності судової влади означає незалежність кожного судді при здійсненні ним функції прийняття судових рішень. У цьому процесі судді мають бути незалежними та неупередженими, а також мати можливість діяти без будь-яких обмежень, впливу, тиску, погроз, прямого чи непрямого втручання будь-яких органів влади, зокрема внутрішніх органів судової влади. Ієрархічна організація судової влади не повинна підірвати незалежність суддів; б) вищі суди не повинні давати суддям вказівок щодо

того, які рішення потрібно приймати в конкретних справах, за винятком попередньої ухвали або при вирішенні питання про обрання засобів правового захисту відповідно до закону; в) розподіл справ серед суддів суду має здійснюватися на основі об'єктивних попередньо встановлених критеріїв для забезпечення права на незалежність та неупередженість суддів. На такий розподіл справ не повинні впливати сторони у справі чи інші особи, зацікавлені в результатах розгляду справи; г) судді повинні мати можливість створювати професійні організації, метою яких є захист їхньої незалежності, інтересів та сприяння утвердженню верховенства права, чи приєднуватися до них.

Наведене дозволяє прийти до таких висновків. Держава, заснована на верховенстві права (правова держава) вимагає наявності та дотримання низки вимог, зокрема незалежну судову систему, яка є ключовим механізмом, що гарантує демократію і верховенство права.

Міжнародно-правові критерії організації судової влади і статусу суддів зосереджені на забезпеченні незалежності здійснення правосуддя, перетворюючи ідеї на конкретні працюючі механізми. Значення таких критеріїв полягає в обмеженні дискреції національних публічних властей у цій сфері, що надає можливість реального забезпечення принципу поділу влади.

Список використаних джерел:

1. Дашковська О. Інтерпретаційні акти органів судової влади (на прикладі актів конституційного судочинства). *Вісник Академії правових наук України*. - 2011. - № 2. - С. 26-34. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2011_2_3.
2. Ігонін Р. В. Принципи судової влади [Електронний ресурс] / Р. В. Ігонін // *Вісник Академії адвокатури України*. - 2011. - Число 1. - С. 24-29. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaac_2011_1_4.
3. Потапенко В. Передумови становлення принципу самостійності судової влади за чинним законодавством України [Електронний ресурс] / В. Потапенко // *Вісник Академії*

- правових наук України. - 2011. - № 2. - С. 175-181. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapnu_2011_2_19.
4. Бурак О. В. Конституційні основи організації судової влади у зарубіжних країнах [Електронний ресурс] / О. В. Бурак // Вісник Академії адвокатури України. - 2009. - Число 1. - С. 163-167. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2009_1_26.
5. Городовенко В. В. Принцип справедливості судової влади: загальнотеоретичні аспекти [Електронний ресурс] / В. В. Городовенко // Адвокат. - 2012. - № 2. - С. 20-24. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2012_2_3.
6. Крижановський В. Я. Судова влада в механізмі захисту прав громадян України [Електронний ресурс] / В. Я. Крижановський // Актуальні проблеми держави і права. - 2011. - Вип. 62. - С. 643-650. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_62_88.
7. Сердюк В. В. Судова влада та її місце в теорії поділу влади [Електронний ресурс] / В. В. Сердюк // Вісник Академії адвокатури України. - 2006. - Вип. 5. - С. 38-46. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2006_5_4.
8. Сердюк В. В. Єдність судової влади: окремі концептуальні питання [Електронний ресурс] / В. В. Сердюк // Вісник Академії адвокатури України. - 2007. - Число 1. - С. 19-27. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2007_1_3.
9. Москвич Л. М. Суспільна довіра до суду як показник ефективності судової влади [Електронний ресурс] / Л. М. Москвич // Вісник Верховного Суду України. - 2011. - № 2. - С. 25-30. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2011_2_7.
10. Загальна декларація прав людини, яка була прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
11. Права человека при отправлении правосудия (пособие по правам человека для судей, прокуроров и адвокатов): ООН. – Нью-Йорк и Женева, 2003. – 1086 с.